

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2022. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.10.27>

УДК 36.774 "36"(06)

Л. Г. Квасній,

*к. е. н., доцент, Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, Україна*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5248-544X>

В. В. Паславська,

*к. е. н., доцент, Прикарпатський інститут імені Михайла Грушевського
Міжрегіональної академії управління персоналом, Україна*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1083-1006>

ОСОБЛИВОСТІ ЛІЗИНГОВОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

L.Kvasnii,

*PhD in Economics, Associate professor, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical
University, Ukraine*

V. Paslavska,

*PhD in Economics, Associate Professor,
Mykhailo Hrushevsky Prykarpattia Institute of the Interregional Academy of
Personnel Management, Ukraine*

FEATURES OF UKRAINE'S LEASING BUSINESS IN THE CONDITIONS OF WAR

У статті акцентована увага на тому, що актуальною для сьогодення залишається проблема пошуку шляхів подальшого розвитку інвестиційного процесу в Україні, одним з яких є лізинг. Розкрито сутність лізингових операцій, акцентовано увагу на тому, що лізинг відіграє важливу роль у функціонуванні підприємств малого бізнесу не тільки в Україні, а й у всьому

світі. Доведено, що в світі майже третина інвестицій в основні засоби залучаються саме із застосуванням механізму фінансового лізингу, проте в Україні через вплив окремих чинників (економічна непрозорість, воєнні дії та недостатня привабливість механізму фінансового лізингу для компаній-лізингодавців) цей показник є дуже низьким. Проаналізовано розвиток вітчизняного ринку лізингових послуг у 2020-2022 роки. Обґрунтовано, що в умовах прозорого правового та податкового середовища фінансовий лізинг є ефективним інструментом залучення зовнішніх інвестицій у свою діяльність та для оновлення основних засобів і може розглядатися як альтернатива довгостроковому кредиту.

The article focuses attention on the fact that the problem of finding ways to further develop the investment process in Ukraine remains relevant today, one of which is leasing. The essence of leasing operations is revealed, attention is focused on the fact that leasing plays an important role in the functioning of small business enterprises not only in Ukraine, but also in the whole world. It has been proven that almost a third of investments in fixed assets in the world are attracted precisely with the use of the financial leasing mechanism, but in Ukraine, due to the influence of certain factors (economic opacity, hostilities and insufficient attractiveness of the financial leasing mechanism for lessor companies), this indicator is very low. The development of the domestic market of leasing services in 2020-2022 was analyzed. It is substantiated that in the conditions of a transparent legal and tax environment, financial leasing is an effective tool for attracting external investments in its activities and for updating fixed assets and can be considered as an alternative to a long-term loan. New approaches to market regulation are aimed at creating new opportunities for leasing companies, stimulating the development of this market. The National Bank is ready to hold regular meetings with market participants to develop a common position on market regulation, but at the same time, the general trends of changes in the regulation of the non-banking financial market should be taken into account. Today, the market is waiting to see what losses the current conflict will have on the country and how it will affect economic activity in one of the largest countries in Eastern Europe.

In the current conditions of martial law, an important task of the regulator is

to support the activities of providers of non-banking financial services. In this regard, the National Bank provided a number of regulatory relaxations in order to facilitate their work in extremely difficult wartime conditions.

Ключові слова: лізинг, військові дії в Україні, інструмент залучення зовнішніх інвестицій, регулювання небанківського фінансового ринку.

Key words: leasing, military actions in Ukraine, tool for attracting foreign investments, regulation of the non-banking financial market.

Постановка проблеми. Лізинг у всьому світі є одним з ключових видів підприємницької діяльності, яка показує високу рентабельність. Зі світового досвіду відомо, що близько третини інвестицій в основні засоби залучаються саме із застосуванням механізму фінансового лізингу. В Україні цей показник є на сьогодні дуже низьким в силу низки об'єктивних та суб'єктивних причин, серед яких слід виокремити економічну непрозорість та непривабливість механізму фінансового лізингу для компаній-лізингодавців.

Для багатьох суб'єктів господарювання, які зіткнулись із проблемою вибору джерела фінансування, фінансовий лізинг в умовах прозорого правового та податкового середовища є ефективним інструментом залучення зовнішніх інвестицій у свою діяльність та для оновлення основних засобів і може розглядатися як альтернатива довгостроковому кредиту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан та перспективи розвитку фінансового лізингу представлено у дослідженнях О. науковців Годованець, О. Горбатенко. Савчук С., Черноштан А. досліджували трансформацію фінансового лізингу в Україні і можливі зміни на ринку лізингу. М. Шкробот характеризує лізинг як інструмент інвестування вітчизняних підприємств. Проте вплив військової агресії росії в Україні значно змінив існуючі умови та тенденції розвитку. Тому питання висвітлення особливостей ринку фінансового лізингу в Україні в нинішніх умовах війни є актуальними і потребують подальших досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). З метою надання суб'єктам господарської діяльності, які не мають достатньо коштів, у тимчасове

платне користування необхідного для зайняття бізнесом обладнання, машин тощо (основних засобів) доцільно використовувати механізм фінансового лізингу. Окрім цього, лізингоодержувач отримує право викупити таке майно після закінчення договору лізингу. Як показала вітчизняна та закордонна практика, лізинг виступає ефективним інструментом залучення зовнішніх інвестицій, що є надзвичайно важливо в нинішніх умовах російської агресії в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Велика перевага фінансового лізингу в тому, що він не вимагає оформлення застави, як це робиться при отриманні кредиту в банку. При лізинговій угоді ключові ризики переходять до лізингової компанії або лізингодавця, який страхується придбаним майном.

На ринку українського лізингу центральну роль продовжує відігравати Українське об'єднання лізингодавців, яке створене як відкрите добровільне об'єднання лізингових компаній учасників ринку оперативного та фінансового лізингу. Ця асоціація була створена ще в 2005 році і далі є фактично найвпливовішим представником лізингових компаній та банків - учасників ринку лізингу в Україні, проводить координацію діяльності лізингових компаній з метою встановлення сприятливих умов для функціонування як фінансового, так і оперативного лізингу. Українське об'єднання лізингодавців входить до складу LEASEEUROPE, яка у свою чергу, об'єднує 32 аналогічні асоціації різних країн Європи.

У відповідності до чинного законодавства України, орендар має такі права:

1) вимагати зниження орендної плати, якщо нерухомість не може бути використана в повному обсязі з обставин, що не залежать від орендаря;

2) вимагати повного звільнення від орендної плати, якщо використання орендованого майна взагалі неможливо через обставини, що не залежать від орендаря.

У відповідь на безпрецедентну військову агресію росії проти України НБУ було видано рекомендації щодо умов діяльності банківської системи та

функціонування валютного ринку в умовах воєнного стану. Відомо, що учасниками фінансового лізингу в Україні є банки, юридичні особи - лізингодавцями, які не є фінансовими установами, або юридичні особи - лізингодавці, та фінансові компанії, які є фінансовими установами або фінансові компанії -лізингодавці. Оскільки військові дії росії в Україні є тими обставинами, що не залежать від орендаря, і якщо в оренді майно знаходиться в зоні активного військового конфлікту, до якого, в тому числі, належать міста Київ, Чернігів, Харків, Маріуполь, Херсон, і залежно від того, чи орендоване майно не використовується взагалі або використовується лише частково, то орендар може вимагати повного звільнення від орендної плати або її зменшення.

Аналіз наукових джерел дає змогу констатувати, що «Український ринок лізингу аж до вторгнення Росії на початку лютого цього року зростав у Східній Європі, а отже, і в Україні, хоча й з низької бази» [1]. Статистика свідчить, що з 2014 року ринок лізингу зберігав тенденцію до зростання, хоч і дещо пом'якшувався економічними блокуваннями, які підтримував уряд. «У 2020 році Україна була єдиним лізинговим сектором у Східній Європі, який розвивався. Зростання відбувається з низької бази, а рівень проникнення лізингу все ще нижчий, ніж у аналогів. До кінця 2020 року сектор відновився до обсягів портфеля оренди в євро до 2014 року»[1].

З початком повномасштабного військового вторгнення росії в Україну більшість фінансових компаній добровільно запровадили "кредитні канікули", що стосуються сплати відсотків за кредитами. З іншого боку, станом на нинішній час послуги щодо моніторингу застави, яка надається за кредитами, та об'єкту фінансового лізингу, врегулювання та реструктуризація кредитних та лізингових платежів практично повністю відновилися та набирають обертів.

Сучасний стан лізингового бізнесу в Україні зумовлений наслідками військових руйнувань української інфраструктури і загального спаду економіки. Це підтверджує динаміка надання послуг із фінансового лізингу фінансовими компаніями та юридичними особами-лізингодавцями, представлена в таблиці 1.

Таблиця 1. Надання послуг із фінансового лізингу фінансовими компаніями та юридичними особами-лізингодавцями [4]

Показник	1 квартал 2021	2 квартал 2021	3 квартал 2021	4 квартал 2021	1 квартал 2022	2 квартал 2022
Кількість фінансових компаній, що мають діючі ліцензії на надання послуг із фінансового лізингу, на кінець звітного періоду, одиниць	520	502	504	487	491	489
Кількість зареєстрованих установ, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, на кінець звітного періоду, одиниць	144	138	137	137	110	108
Кількість установ, які мають діючу ліцензію на право надання послуг із фінансового лізингу (юридичних осіб-лізингодавців),	105	99	104	104	105	105
Кількість укладених договорів на кінець звітного періоду, одиниць, у тому числі:	22502	23817	25746	23582	24549	20728
<i>укладених фінансовими компаніями</i>	2639	2734	2813	2833	2981	2928
<i>укладених юридичними особами-лізингодавцями</i>	19863	21083	22933	20749	21563	17800

Розроблена Національним банком України модель регулювання лізингового бізнесу в Україні спрямована на забезпечення можливості для стійкого та постійного розвитку ринку лізингу в Україні. Крім цього цей документ має на меті врегулювання діяльності лізингових компаній згідно із правилами доброчесної ринкової поведінки при роботі з орендарями. У результаті Національний банк створюватиме систему регулювання лізингової діяльності, яка передбачатиме наступні складові:

- трактування юридичних осіб - лізингодавців як фінансових компаній. У результаті надавати послуги фінансового лізингу можуть усі, хто отримав ліцензію на здійснення діяльності фінансової компанії та має статус фінансової установи. Таким чином юридичних осіб - лізингодавців слід трактувати у подальшому як фінансові установи;
- спрощений доступ на ринок лізингу. Для отримання дозволу на лізингову діяльність необхідними будуть мінімальні умови, які унеможливають появу нечесних гравців, проте ці умови не повинні стати перепонами для початку лізингової діяльності, розвитку прозорої конкуренції; встановлення чіткого переліку джерел фінансування від третіх осіб, створення умов лізинговим компаніями здійснювати іншу діяльність (наприклад, оперативний лізинг тощо), що окрім фінансового лізингу, сприятиме появі нових можливостей для розвитку лізингового бізнесу;
- основним документом для початку діяльності і отримання ліцензії

буде бізнес-план, який повинен відображати бачення компанією своєї перспективи та потенційного розвитку на майбутнє та плани розширення клієнтської бази і нарощення прибутку;

- посилення вимог до капіталу та платоспроможності компаній. Зростання вимог до власного капіталу лізингової компанії дозволить фінансово оздоровити ринок лізингу через збільшення кількості фінансово спроможних учасників, що покращить у свою чергу стійкість лізингових компаній та замкне доступ на ринок слабких компаній, які є неплатоспроможними;
- «прозорість та бездоганну ділову репутацію – на ринку діятимуть лише ті лізингові компанії, власники істотної участі та кінцеві бенефіціарні власники яких розкриті. Лише власники та керівники з бездоганною діловою репутацією будуть допущені на ринок» [2];
- «захищеність прав клієнтів – лізингові компанії дотримуватимуться правил добросовісної поведінки відносно клієнтів, водночас на ринку буде збережено баланс прав і обов'язків фінансових установ та клієнтів» [2];
- посилені вимоги до звітності компаній. Лізингові компанії змушені будуть складати і подавати спеціально змінену звітність за новими вимогами, які на відміну від попередніх, дозволять більш об'єктивно оцінювати результати діяльності лізингових компаній на ринку.

Наукові дослідження показують, що 2021 рік був дуже успішним для українського лізингового сектора. Загальна вартість лізингового портфеля на українському ринку зросла і склала 29,6 млрд грн, що на 27% більше в річному обчисленні. Більшість аналітиків вважають, що однією з причин такого величезного зростання є відкладений попит у 2020 році внаслідок Covid. [3]

Лізинговий бізнес в Україні здебільшого зосереджений на секторах транспорту та сільськогосподарської техніки. У 2021 році на ринку появилися нові види лізингового бізнесу: від сонячних електростанцій до дронів для сільськогосподарських та польових робіт.

У 2022 році у топ-10 лізингових компаній України за розміром портфеля увійшли: OTP Leasing, TAS Group, в т.ч., ULF-Finance, Tascombank, Alpha Leasing Ukraine, Укргазбанк, AVIS Ukraine, ПУМБ (Перший Український

Міжнародний Банк), Кредобанк, Caterpillar Financial Україна.

Згідно із даними НБУ, структура джерел фінансування діяльності фінансових компаній - лізингодавців та юридичних осіб - лізингодавців продовжує тенденцію бути суттєво різною, а сукупний рівень фінансування діяльності фінансових компаній - лізингодавців є досить низьким.

Проте, з другої сторони основне джерело надходження фінансування не встановлено НБУ, а це становить 89% від усього обсягу фінансування, які представлено як інші джерела.

Війна і військові дії на значній території України спричинили негативний вплив на діяльність ринку небанківських фінансових послуг. Лізингодавці, які до війни демонстрували упевнене зростання, суттєво пригальмували свою роботу, про що свідчить динаміка розподілу джерел фінансування лізингових операцій за звітний період фінансовими компаніями, представлена в таблиці 2.

Таблиця 2. Розподіл джерел фінансування лізингових операцій за звітний період фінансовими компаніями [4]

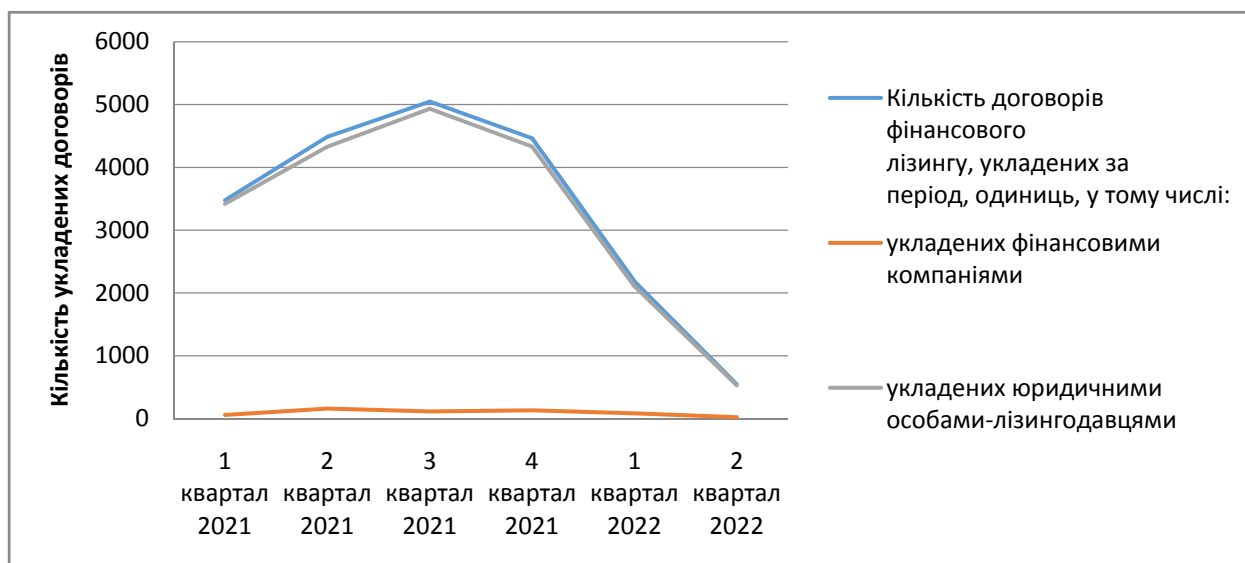
Показник	1 квартал 2021	2 квартал 2021	3 квартал 2021	4 квартал 2021	1 квартал 2022	2 квартал 2022
Розподіл джерел фінансування лізингових операцій за звітний період фінансовими компаніями	97,3	159,5	143,2	125,9	83,0	7,5
Розподіл джерел фінансування лізингових операцій за звітний період юридичними особами-лізингодавцями	5861,3	8854,8	9953,4	6756,7	3304,3	1106,8

Кількість укладених договорів фінансового лізингу за відповідний період 2021-2022 років також демонструє значний спад у 1 і особливо у 2 кварталі 2022 року (таблиця 3).

**Таблиця 3. Кількість укладених договорів фінансового лізингу
за відповідний період, одиниць[4]**

Показник	1 квартал 2021	2 квартал 2021	3 квартал 2021	4 квартал 2021	1 квартал 2022	2 квартал 2022
Кількість договорів фінансового лізингу, укладених за період, одиниць, у тому числі:	3477	4487	5047	4464	2184	546
укладених фінансовими компаніями	57	158	113	131	81	21
укладених юридичними особами-лізингодавцями	3420	4329	4934	4333	2103	525

Очевидно, що загалом в Україні у 2022 році ринок лізингу показує тенденції до зниження: кількість укладених договорів фінансового лізингу в 2 кварталі 2022 року зменшилась на 1638 (75%) у порівнянні з 1 кварталом 2022 року і на 3941(87,8%) порівняно з аналогічним періодом минулого року і склала 546 договорів. Графічно дана тенденція, спричинена негативною динамікою укладених договорів фінансового лізингу за відповідний період 2021-2022 років зображена на Рис. 1.

**Рис.1. Динаміка укладених договорів фінансового лізингу за
відповідний період 2021–2022 рр.**

Для порівняння, у 2009 році кількість укладених таких договорів

становила 948.

Відповідно до нового закону України «Про фінансовий лізинг», прийнятого 4 лютого 2021 року, який набрав чинності 13 червня 2021 року, державне регулювання та нагляд на ринку фінансового лізингу здійснює Національний банк України. Прийняття регуляторного документу було викликано досить низькою фінансовою дисципліною на ринку лізингу, оскільки станом на 1 січня 2021 року більше 45% усіх лізингових компаній та компаній-грантів із 320 ліцензованих повністю або частково не дотримувалися нормативних вимог та мали хоча б один порушений показник.

В Україні можна подавати документи на участь у державній програмі пільгового фінансування через лізинг. Відповідно до Постанови Кабміну № 521, Програми «Доступні кредити 5-7-9%» і «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» тепер мають єдиний підхід, вони змінені та адаптовані до викликів часу, зокрема, розширене коло суб'єктів підприємництва та кількість галузей критичної інфраструктури в умовах дії воєнного стану. Відповідно до нового Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам малого та середнього підприємництва за договорами фінансового лізингу, інструментом можуть скористатись сільгоспвиробники та перевізники пасажирів і вантажів. Окрім цього, до програми на період воєнного часу додано великий бізнес, в той час як раніше в ній могли брати участь лише представники МСБ. [5]

Висновки. Як і в інших країнах Східної Європи, ринок лізингових послуг в Україні досить неглибокий, банківські кредити все ще є домінуючим методом фінансування обладнання. Попит на лізингові послуги продовжує невпинно зростати. У 2021 році послуги фінансового лізингу надавали 19 банків, що на 2 оператори більше, ніж у 2020 році. Проте частка ТОП-3 банків знижується з 65% до 59% від загальної вартості угод. Це свідчить про зменшення концентрації і зростання конкурентоздатності.

«Нові підходи до регулювання ринку спрямовані на створення нових можливостей для лізингових компаній, стимулюючи розвиток цього ринку. Національний банк готовий проводити регулярні зустрічі з учасниками ринку для вироблення спільної позиції в регулюванні ринку, проте водночас слід

враховувати загальні тенденції змін в регулюванні небанківського фінансового ринку»[6].

На сьогоднішній час Законом України «Про фінансовий лізинг» врегульовано порядок набуття у кінці строку лізингу лізингоодержувачем права власності на предмет лізингу. Крім цього, положення закону узгоджуються з вимогами законодавства щодо фінансового моніторингу. У Законі змінено положення стосовно форми договору фінансового лізингу. До прийняття закону при укладенні договорів фінансового лізингу з фізичними особами був присутній правовий ризик. По суті, форма таких договорів була невизначена. Це створювало підстави для виникнення судових спорів. Так, у деяких рішеннях суд застосовував до договорів фінансового лізингу, у яких предметом є транспортний засіб та які укладаються за участю фізичної особи, вимогу до нотаріальної форми, встановлену законодавством для договорів довгострокової оренди транспортних засобів. Це створювало для лізингодавців надмірні правові ризики при укладенні договору фінансового лізингу з фізичними особами.

Сьогодні ринок чекає, щоб побачити, які втрати матиме нинішній конфлікт для країни та як це вплине на економічну активність в одній із найбільших країн Східної Європи. В нинішніх умовах воєнного стану важливим завданням регулятора виступає підтримка діяльності надавачів небанківських фінансових послуг. У цьому зв'язку, Національний банк надав низку регуляторних послаблень для того, щоб сприяти їх роботі в надзвичайно складних воєнних умовах.

Література

- 1.Ukrainian leasing was growing before the tanks rolled in...: NEWS. 2022. URL: <https://www.leasinglife.com> (дата звернення 3.09.2022).
2. Майбутнє регулювання небанківського лізингу...: НБУ. URL:https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_lizing_2020.pdf?v=4 (дата звернення 4.10.2022).
3. Doing business in Ukraine under martial law: the legal snapshot: Golaw. 2022. URL: <https://golaw.ua> (дата звернення 10.10.2022).

4. Наглядова статистика: Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення 11.10.2022).
5. Фонд підприємництва України надав консультаційну підтримку лізингодавцям України...: Українське об'єднання лізингодавців. URL: <http://uul.com.ua/.../fond-pidpryyemnytstva-ukrayiny-nadav-k.../> (дата звернення 12.10.2022).
6. Трансформація фінансового лізингу в Україні: зміни, на які чекали: Інтерфакс-Україна. URL: <https://interfax.com.ua> (дата звернення 5.10.2022).
7. Шкробот М. В. Лізинг як інструмент інвестування в інноваційний розвиток підприємства. *Ефективна економіка*. 2012. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>. (дата звернення 12.10.2022).

References

1. NEWS (2022), “Ukrainian leasing was growing before the tanks rolled in...”, available at: <https://www.leasinglife.com> (Accessed 3 October 2022).
2. National Bank of Ukraine (2022), “Future regulation of non-bank leasing...”, available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_lizing_2020. (Accessed 4 October 2022).
3. Golaw (2022), “Doing business in Ukraine under martial law: the legal snapshot”, available at: <https://golaw.ua> (Accessed 10 October 2022).
4. National Bank of Ukraine (2022), “Supervisory statistics”, available at: <https://bank.gov.ua> (Accessed 11 October 2022).
5. Ukrainian association of lessors (2022), “The Entrepreneurship Fund of Ukraine provided consulting support to lessors of Ukraine...”, available at: <http://uul.com.ua/.../fond-pidpryyemnytstva-ukrayiny-nadav-k.../> (Accessed 12 October 2022).
6. Interfax-Ukraine (2022), “Transformation of financial leasing in Ukraine: the long-awaited changes”, available at: <https://interfax.com.ua> (Accessed 5 October 2022).
7. Shkrobot, M.V. (2012), “Leasing as an investment into innovative development of enterprise”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 3, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 12 October 2022).

Стаття надійшла до редакції 19.10.2022 р.